

A zalatárnoki kultúrház
1956 őszén. Itt zajlottak a
forradalmi tanácsülések
október 28-tól
november 3-ig

Bekő Tamás

Zalatárnok a forradalom viharában¹

1956 izzó őszén Zalatárnok község is megvívta a maga függetlenségi harcát. Október 24-re virradóra még csak néhány rádiót hallgató helybéli értesült a pesti fordulatról. Aki figyelte valamelyik világvevő készülék híreit, az sem értette igazán, mi is zajlik a fővárosban. A Szabad Európa nemzeti szabadságküzdelemről szónokolt, a hazai műsorszóró fasiszta elemek fegyveres támadásairól. „Zala megye dolgozói megdöbbenéssel fogadták a budapesti ellenforradalmi támadás híret és a legélesebben elítélik azt.” – harsogta kora délután a kommunista párt egyik szócsöve, a Kossuth Rádió. Még aznap Nagy Kálmán, a Zalaegerszegi Járási Tanács V. B. elnöke valamennyi községi tanács végrehajtó bizottságával tudatta Apró Antal utasításait: „A Párt Központi Vezetősége és a Kormány, együtt Budapest öntudatos munkásaival, mindent megtesz, hogy a fasiszta csőcselék lázadását, fosztogatását, rablását megakadályozza.”²

Másnap a járási elnök az éjjeli őrsegek azonnali felállításáról rendelkezett. A községi végrehajtó bizottságok részére eljuttatott levelében kihangsúlyozta, hogy a tűzörségi szolgálatot úgy kell megszervezni, mint aratás, cséplés idején. Mindeközben Zalatárnokon továbbra is viszonylagos csend uralkodott a falu utcáin. A fővárosból érkező hírekkel tisztában volt ugyan a lakosság, de csoportosulásokra, nyílt kommunistaellenes megnyilvánulásokra egyelőre nem került sor.

¹ Az Egy diktatúra anatómiája. Előadások a Rákosi-korszak történetéből című tudományos konferencián, 2016. október 12-én, Zalaegerszegen elhangzott előadás szerkesztett változata.

² Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára Zalaegerszegi Járási Tanács Végrehajtó Bizottságának iratai. Elnöki iratok. (a továbbiakban: MNL ZML ZJT VB. Eln.) 1-171/1-1956.

Október 26-án kora este azzal az újsággal futott be Tárnokra a nagylengyeli olajmunkásokat szállító autóbusz, hogy Egerszegen nagy a felfordulás, mert a nép ledöntötte a felszabadulási emlékművet, és a pártház körül rálóttek a tüntetőkre. A fellobogózott gépjárműből kiszálló fiatal emberek kipirult arccal, egymás szavába vágva tartottak élménybeszámolót a látottakról. Nem sokkal ez után Gombos László ács, volt utász törzsőrmeister és testvéröccse, Gombos Jenő földműves, volt jutasi őrmester, valamint Szarvas István, a helyi állatforgalmi vállalat röviddel korábban igazságtalanul elbocsátott állatgondozója átvette az irányítást, és szimpátiatüntetést kezdeményezett a községben. A spontán szerveződött demonstrációhoz folyamatosan csatlakoztak az emberek, és utcáról-utcára járva hazafias dalok és nemzeti érzelmű versek kíséretében jelezték, hogy a zalatárnokiak is meghaltak az idők szavát, és együtt éreznek a pesti szabadsághősökkel. A tömeg, ahogy nőtt, úgy változott az összetétele, így a békés felvonulás rövidesen rendszerellenes tüntetésbe csapott. Sokan szitkozódva, káromkodva igyekeztek elégtételt venni a múltban elszenvedett sérelmeikért. Válogatott gyalzkodásaikat, politika- és rendszerellenes jelszavak, rigmusok, kísérték: „Békét, kenyeret, a komcsiknak kötelet!”, „Magyar nemzet, magyar haza, minden ruszki menjen haza!” A felvonulók időközönként lecövekeltek egy-egy lakóház előtt, és a benn tartózkodóktól követelték a részvételt. „Aki nincs velünk, az ellenünk!” – skandálták kórusban. Persze nem minden esetben jártak sikerrel. Doszpot József nagygazdának a felesége tiltotta meg, hogy csatlakozzon a menethez. Czigány István régi pártkatonához ifjabb Gombos Ferenc szaladt be: „Pista bácsi! Maga is jöjjön velünk tüntetni!” – invitálta lelkesen, de amaz kategorikusan kijelentette: „Én, fiam, 50 éves fejemmel ki nem megyek a sarat tiporni.” Amikor az utcán várakozók tudomására jutott az eset, többen felháborodásuknak adtak hangot, tettelegességre azonban nem került sor. Később a tüntetők egészen a gépállomásig vonultak, ahol a kapuban álló őroket kezdték inzultálni, mert nem voltak hajlandók csatlakozni a menethez. Egyikük – Soós Elemér műhelymunkás – azonban nem hagyta magát, és nemzetközi karjelzéssel adta a hangadók tudtára, hogy melyik oldallal szimpatizál. A község jóval éjfél után csendesedett le.³

Október 27-re virradóra Farkas Géza kovács leverte a gépállomás kapuja fölé erősített vörös csillagot, amit többször a sárba dobva megtaposott, és dühében egy vasrúddal összevert. Még a délelőtti folyamán az a rémhír kapott szárnyra, hogy a harcok miatt óriási infláció várható, mire az emberek megrohmozdák a szövetkezeti boltot, és teljesen kifosztották. Fél tizenkettő tájban a Szabad Európa Rádió magyar osztályának zalatárnoki származású munkatársa, Hunyadi Katalin süvegelte meg a történelmi időkben helyt álló gyengébbik nemet: „Magyar lányok, magyar asszonyok! Csodálattal meghajlok előttetek, az emberek tízmillióival, százmillióival együtt!” – sugározta elismerő szavait a müncheni adóállomás.⁴ Estére újfent szimpátiatüntetésre került sor. A szervezők a menet élére állították a helyi hatalom képviselőit, mondván, „ha eddig vezették a községet, vezessék most a felvonulást is”. Másfél-két óra múlva Szarvas István szólt az egybegyűltekhez: „Mi nem csak azért jöttünk össze, hogy a lábunkat koptassuk. Nekünk követeléseink is vannak!” Elsőként Gombos Jenő állt a tömeg elé. Felszólalását kitörő örömmel fogadták, majd többen köré gyűltek, és a vállukra vették. Percekkel később a falu népe kórusban követelte a begyűjtési iratok elégetését. A kezdeti tanakodásnak Fülöp Károly területfelelős rendőr dörgedelmes szavai vetettek véget: „Vagy csinálnak valamit, vagy nem, határozzanak és menjenek haza!” Erre a vb-titkár engedve a közakaratra kinyitotta a begyűjtési hivatal ajtaját és a felajzott nép „tűzhálálra” ítélte az irattárban őrzött dokumentumokat. Kisvártatva az udvar közepére hányt természetes iratgúla fellobbant és a jelenlévők megbabonázva nézték, ahogy a lángnyelvek mohón felemészítik a gyűlölt rendszer bizonyítékait. „Ha az árát nem is kaptuk meg, legalább a tűzénél melegekedhettünk.” – mondogatták egymás közt, mire a hivatalszolga rásuhintott egyet botjával az izzó iratcsomókra. Amikor a beszoigáltatási irattár kiürült, néhányan a szomszédos tanácsházából egy keret nélküli Rákosi-portréval, és egy kopott vörös zászlóval tértek vissza, majd ezeket is nagy üdvívalgás közepette tűzre hányták. A tömeg röviddel

³ MNL ZML MSZMP Zala Megyei Bizottsága iratai. Fegyelmi Bizottság iratai. Fehér József fegyelmi ügye 1957. (a továbbiakban: MSZMP fegyelmi ügyek)

⁴ A Szabad Európa Rádió és a magyar forradalom: műsortükör, 1956. október 23.-november 5./sajtó alá rendezte, a bevezetést és a jegyzeteket írta Vámos György. Bp. 2010. 378. p.

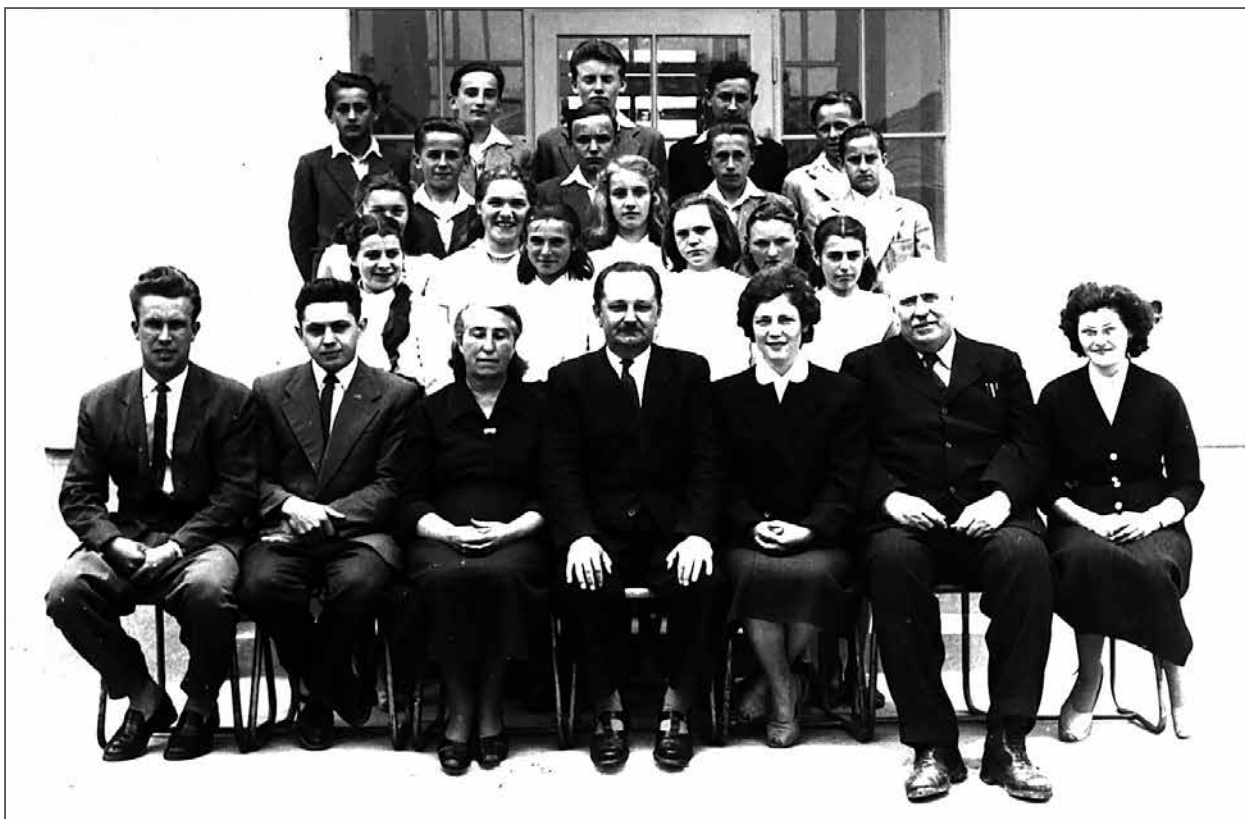
Elmont Gergely zalatárnoki
forradalmár 1956-os portréja

éjjel után hagyta el a helyszínt. Sokan azonban nem haza, hanem a község mozi terme felé vették az irányt. Rendhagyó és különleges nap volt. Megbeszélőként tehát akadt bőven.

Október 28-án délelőtt a falu színe-java részt vett azon a szentmisén, ahol Pesthy Sándor plébános fegyelemre és nyugalomra intette a népet. Prédikációjában nyomatékosan kijelentette: nem szeretné, ha a faluban vér folyna, mert Zalatárnokon senki sem érdemli meg, hogy párttagsága, politikai vagy egyéb nézetei miatt fizikai atrocitás érje. Estére újfent falugyűlésre invitálta a község apraja-nagyját a hangos híradó. A gyűlést Fehér József vb-titkár nyitotta meg, aki beszédében kitért az aktuális politikai helyzetre, majd hosszasan ecsetelte a község fejlődése terén végzett kimagasló munkáját és elévülhetetlen érdemeit. Felszólalása végén a begyűjtés és a mezőri díj eltörlésére, valamint a szabad pálinkafőzésre tett javaslatot. Indítványával nagy tetszést aratott a parasztság körében. Ezek után napirendre került a Forradalmi Tanács megválasztása. A falu népe 22 személynek szavazott bizalmat az új testületben. Ezt követően Elmont Gergely, fiatal tanár lépett az emelvényre, és izgatott hangon szónokolni kezdett: „Tegnap este békés felvonulás volt a függetlenségért és szabadságért harcoló magyar nép mellett. Sajnos sokan a felvonulásnak nem látták semmi értelmét. Nem gondoltuk volna, hogy ezek-

nek nincs szükségük a jogokra és a szabadságra. Azt várják, hogy a galamb sültén fog a szájukba repülni. A békés felvonulókat csőcseléknek nevezték azok, akik megbújva nem mertek kiállni testvéreink mellett. Mit várhatunk tőlük? Mi csőcselékek, akikhez tartoznak a falu becsületes dolgozói, fiataljai és értelmiségiek. Azért mi javaslatainkat, illetve követeléseinket a falu nyilvános megvitatására hozzuk.”⁵ Elmont a kezében szorongatott vonalas füzetlapról olvasta fel a falu pontokba szedett követeléseit, amit korábban ő maga szerkesztett a sajtóban megjelent hasonló folyamodványok felhasználásával. Rögtön utána az iskola ügyei kerültek megvitatásra. Az ifjú pedagógus arra vonatkozó javaslatait, hogy a tantermekben ismét kerüljenek fel a feszületek a falra, újra vezessék be a kötelező hitoktatást, valamint a „Dicsértessék” köszöntést és a „Hiszek-e gy” elimádkozását óriási ovációval fogadta a népgyűlés. A hangulat tovább fokozódott, amikor néhányan a személyes sérelmeikkel hozakodtak elő. Takács Károly kuláknak titulált gazda a körzeti megbízott azonnali leváltását és elbocsátását követelte, Szarvas István pedig Bolla János párttitkárt szerette volna kipellengérezni. Takács szerint Fülöp rendőr jogtalanul tartott nála házkutatásokat, és teljesen alaptalanul rágalmozta és fenyegette a családját. Szarvas azt sérelmezte, hogy Bolla szándékosan utasította el a tárnoki lakásigénylését, így családostul a külterülethez tartozó rókaházi majorban kényszerült letelepedni. Ezzel szemben a parasztok zömét nem a személyeskedések, hanem leginkább a begyűjtött termény sorsa érdekelte. Többen hangosan követelték, hogy a megválasztott Forradalmi Tanács elöljárói azonnal nyissák ki a terményraktárt, és a benne található begyűjtött gabonát adják vissza az embereknek. Ezt az elgondolást a vezérkar nem tartotta jó ötletnek és azt javasolta, hogy aki nem rendelkezik annyi

⁵ MNL ZML MSZMP fegyelmi ügyek, Elmont Gergely 1957.

gabonával, hogy az állatait megetesse, az valamelyest kaphat, de a teljes felosztás a további intézkedésig nem kivitelezhető. Zárszóként Fehér József titkár hívta fel a figyelmet arra, hogy a győztes forradalom vívmányait kötelessége a falu népének tiszteletben tartani és közrendet fenntartani. A tárnokiak ezt megértették, és fegyelmezetten hazatávoztak.

Október 29-én a megyében zajló iratégetések és tanácsházak feldúlása miatt a Zala Megyei Tanács távmondattal értesítette valamennyi községi tanács végrehajtó bizottságát, hogy a saját működési területén sürgősen gondoskodjon az alapvető jelentőségű okiratok és leltári tárgyak megóvásáról. A biztonságba helyezendő dokumentumok közül kiemelte az anyakönyveket, a kataszteri munka részeként nyilvántartott térképeket és földkönyveket, valamint a számadási és költségvetési anyagokat.⁶ Még aznap a Gombos fivérek beutaztak Zalaegerszegre, és a Járási Forradalmi Tanács gyűlésén ismertették a követeléseiket és a testület névsorát. Délután azzal a hírral tértek vissza, hogy a járáson nem értettek egyet a megválasztott tanácsal, mert abban kommunisták is szerepelnek. Az esti órákban összehívott új népgyűlésen ismét napirendre került Horváth Margit tanácselnök személye: „Asszony menjen a főzőkanál mellé!” – dörmögte egy borízú hang, mire a nép közfelkiáltással megfosztotta pozíciójától a falu korábbi vezetőjét. „Szégyelljék magukat!” – replikázott sértődötten az elvtársnő, és az asztalra vágva a hivatal kulcsait, kiviharzott az épületből. Ezt követően titkos szavazással ismét megválasztották a Forradalmi Tanács tagjait. Még ugyanezen a napon a Zalatárnoki Gépállomáson is megalakításra került az üzem munkástanácsa.

November első napjára általános elégedettség és nyugalom szállt a községre. „Még ennyi népmos-tanában nem volt szentmisén, mint ezen a napon.” – írta Pesthy Sándor a mindenszenteki istentisztelet kapcsán.⁷ Délután a járásról telefonhívás érkezett a tanácsházára, amelyben

Az iskola tantestülete és végzős diákjai 1959-ben. A bal szélén ülő *Kiss József* tanító kivételével valamennyi pedagógus részt vett az 1956. október 27-i tüntető felvonuláson.

Kiss József mellett *Elmont Gergely*, *Kovács Margit*, *Takács József igazgató*, *Nagy Józsefné Sipos Piroška*, *Garamvölgyi Pál* és *Elmont Gergelyné Lévai Rozália*

⁶ MNL ZML ZJT VB. Eln. 1-175/1-1956.

⁷ Zalatárnoki Plébánia Levéltára Historia Domus.

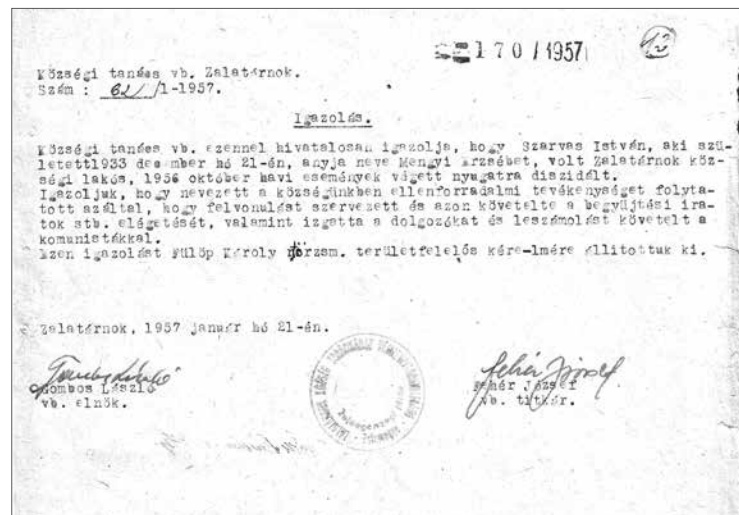
felkérték a helyi vezetőséget arra, hogy a tárnokiak is delegáljanak képviselőt a Zalaegerszegi Járási Forradalmi tanács üléseire. Gombosék Elmont Gergely személye mellett döntöttek.

November 2-ára a közbiztonság megóvása és megszilárdítása érdekében a járás valamennyi településén elrendelték a nemzetőrség felállítását. A testületbe kizárólag olyan magyar állampolgárok léphettek, akik egyetértettek a forradalom eszméivel és rendelkeztek némi fegyverismerettel. Feladatuk a fontos objektumok éjjel-nappali őrzésében, illetőleg (ahol volt) a körzeti rendőrrel együttműködve, a rendbontásra irányuló cselekmények felszámolásában merült ki. A terv szerint 48 órán belül fegyvereket és lőszerket is kaptak volna a járasi rendőrkapitányságtól, ám az idő rövidege miatt a falvak zömében ez már nem valósulhatott meg. A Zalatárnoki Nemzetőrség működéséről csupán töredék adatok maradtak fenn. Parancsnokuk Gombos Jenő volt, a tagok neve azonban nem ismert. Még ennek a napnak a krónikájához tartozik a főváros lakosságának megsegítésére irányuló élelmiszergyűjtés szervezése. Zalatárnokon Lévai Vince tanácsstag irányításával zajlott a felajánlás összeírása. A visszaemlékezések szerint a lakosság önzetlen adománya (burgonya, tojás, káposzta, megtisztított baromfi stb.) már csak a szovjet megszállás után került Budapestre. A terményt először Zalaegerszegre vitték, ahonnan a megye más helységeinek adományaival együtt teherautó-konvoj szállította Budapestre.

November 4-én a kora reggel rádiót hallgató tárnokiak döbbenet hallgatták Nagy Imre kormányfő drámai nyilatkozatát. Ezt követően filmszerűen felgyorsultak az események. Az országba beözönlő szovjet páncélos csapatok először Budapestet, majd a vidéki nagyvárosokat vonták ellenőrzésük alá. A zalai megyeszékhely november 4-én, Lenti pár nappal később egyetlen puskalövés nélkül adta meg magát. Zalatárnokot nem érintette a szovjet bevonulás.

A szabadságharc eltiprása vegyes érzelmeket váltott ki az „októberi tavaszt” átélő – határon innen és túli – magyarság körében. Sokaknak mérhetetlenül fáj, míg mások fellélegeztek, de szép számmal akadtak olyanok is, akik kívülállóként aggódva és reszketve tekintettek a jövőbe. A plébános 1956 decemberében lejegyzett drámai sorai is erről tanúskodnak: „Bizonytalanság uralkodik a nép körében. Mit hoz a holnap, csak ezt suttogja a nép. Búcsúzzunk egy évtől. Valóban könnyes szemmel, mert van okunk könnyezni és sírni. Akik elindították a lavinát, nyugodtan ülnek nyugaton, és mi, akik itthon maradtunk, rettegünk a bosszútól. És mily iróniája a sorsnak, azok bűnhődnek, akik valóban semmit sem tettek. Így búcsúzzunk ettől az esztendőttől! Nyugat is máshogyan fogja fel, de mi is. Mi a bőrünkön érezzük és tapasztaljuk október 23-át. Isten óvja ezt a nemzetet még egy ilyen öngyilkosságtól! Még az amerikai elnök is azt mondta: Minek fog fegyvert olyan kis nemzet, aki nem tudja ön magát megvédeni! No, ábrándozók! Ki vagytok fizetve?!”⁸

A megtorlás elől nyugatra menekült Szarvas Istvánról készült jelentés. Az „igazolást” szégyenszemre a Forradalmi Tanács volt elnöke és titkára állította ki 1957-ben

⁸ Uo